

MELLAN NOTRADERNA:

I FOLKTON

Ingen term i den moderna musikdebatten är så mångtydig, vag och missbrukat som "folkfolk". Under den brokiga manteln samlas musikarter från primitiva musikytringar hos naturfolken till högt utvecklade orientaliska traditioner utan den ringaste folkliga karaktär, från spontana yttringar av traditionsrik folklig musikalisk konst till "musik för folket" efter socialrealistiskt recept, från genuina och oförfälskade folkliga musikytringar till glättade salongsarrangemang av samma material. Forskaren menar något helt annat med "folkfolk" än den utövande musikern, den modernt inriktade lyssnaren något annat än den traditionsbundne.

Bengt-Arne Wallins bekanta jazzskiva från förra året kallas "Old folklore in Swedish modern", varmed tydligen menas ungefär "gammal svensk folkton i modern svensk jazzdräkt". Mot detta kan invändas att den folkton Wallin använder delvis bygger på gammal svensk låt- och balladtradition (alltså något som kan fångas in under beteckningen folklore) men också på sådana "folkvisor" som egentligen är s. k. sjunket kulturgods — högreständsvisor som förfolkligats och snabbt åter fångats upp av nationalromantikerna med den missuppfattningen att de skulle vara genuint folkliga. Vidare kan sägas att "Swedish modern" ju å andra sidan är en form av modern jazz och därmed bygger på en (visserligen tämligen avlägsen) folklig musikart hos negrerna i Amerika. Låt oss så slutligen konstatera att Wallins arrangemang knyter an till de folkliga förebilderna på ett tämligen ytligt plan så är förvirringen fullständig. Vad är det egentligen i Wallins skiva som är "folklore"? (Att inspelningen är intressant förnekas naturligtvis inte i och med det här resonemanget.)

△

Men Wallin har inga som helst förpliktelser att iakttä en strikt vetenskaplig terminologi om han nu tycker att titeln på hans skiva innehåller eller attraherar köppanna bättre (men Göteborgspianisten Jan Johansson undgår elegantare fallgroparna då han kallar sitt stimulerande experiment i samma genre "Jazz på svenska"). Anorlunda ställer sig saken då det meddelas att ett grammofonbolag, med stöd av Orsa kommun, gör en LP-inspelning av några av dalatonsättaren Jan Carlstedts kompositioner.

Låt mig för undvikande av alla missförstånd slå fast det positiva i detta projekt. Skivan skall innehålla Carlstedts åtta violinduetter över svenska låtar och en rad av hans bearbetningar av folkvisor och gamla folkliga koraller för damkör och blandad kör. Det är enbart glädjande att den begåvade unge svenske tonsättaren nu blir representerad på skivmarknaden. Hans fiolinduetter känner jag som ett av de hittills betydelsefullaste svenska försöken att i Bartóks anda smälta om spelmansmusiken i seriös konstmusikalisk form — på det sättet utgör de en efterlängtd motvikt mot nationalromantikernas grundare folkmusikanknytning. Även om duetterna bara är introduktionen till en genre, inom vilken Carlstedt bör ha förutsättningar att efter hand skapa konstnärligt mera fullgångna produkter (sonaten för soloviolin från 1960 representerar redan ett mera genomarbetat stadium) är de väl värda att med grammofonens hjälp nå en vidare publik. Orsa kommun gör en bejövad kultursats genom att ge inspelningen ekonomiskt stöd.

Men påståendet att man med

denna inspelning värnar "en nedärvd musiktradition innan den går förlorad" är nonsens — eller uttryck för en svarartad begreppsförvirring. Carlstedts duetter, liksom varje form av körarrangerade folkliga sånger, är inte folkfolk och bevarar bara vissa drag från de traditionsbundna förebilderna.

Det paradoxala är ju att den traditionsbundna spelmansmusiken i Dalarna (den som vi vill betrakta som en av de mest genuina yttringarna av svensk "folkfolk") lever samtidigt som "den nedärvda traditionen" alltmer går förlorad. Spelmansmusiken är helt enkelt inte längre folklig på samma sätt som tidigare. Den är en relik, trängs undan alltmer genom påverkan av nya masskommunikationsmedel men värddas också som en mera exklusiv konstart av spelmansrörelsen och kulturhistoriskt engagerade kretsar. Eftersom spelmansmusiken lever och på detta nya sätt fungerar i en ny social situation undergår den också förändringar. Den senaste "nedärvda traditionen" finner man inom vissa musikaliska öar, hos några få allmogespelmän som undgått att påverkas av vår tids musikaliska yttringar. Att värna och bevara särdragen i denna tradition kan inte ske på annat sätt än genom att inregistrera och dokumentera de kvarlevande resterna — melodiskatten — men också fraseeringstekniken, ornamentiken, spelsättet.

Detta är en uppgift som några behjärtade svenska musikmänniskor har tagit på sig. Matts Arnbergs inspelningsarbete (med stöd från Sveriges radio) är ett unikt och ovärderligt storverk. En rad musikforskare, bland dem framför allt Uppsala-professorn Carl-Allan Moberg, har analyserat fram och påvisat de viktigaste särdragen i den svenska folkmusiken. På Musikhistoriska museet och Svenskt visarkiv arkiveras uppteckningar, som garanterar att vi också i framtiden kan bilda oss åtminstone en flyktig uppfattning om hur den svenska folkmusiken tedde sig så länge den levde och var oanfrätt.

△

Béla Bartók, för att än en gång återvända till det stora föredömet, var unik på så sätt att han förenade tonsättaren och forskaren i en och samma person. Men han höll också klar åtskillnad mellan de två. Som tonsättare gjorde han inte anspråk på att föra vidare bortdöende traditioner i ungersk bondemusik — däremot lyckades han ge denna musik en ny funktion genom att smälta in element ur den i sitt eget musikskapande. Inte heller Bartóks mest okomplicerade folkvisearrangemang kan kallas folkfolk i egentlig mening, lika lite som Geijer-Afzelius romantiskt färgade folkvisuppteckningar, Griegs "slätter", Peterson-Bergers Lapplandsymfoni (Same Ätnam) eller Jan Carlstedts fiolinduetter kan kallas det. I allt detta tränger in personliga omtyckningar av det ursprungliga materialet; sovring, bearbetning och tillrättaliggande som ger uttryck för tonsättarens egen musikaliska upplevelse och uppfattning men som samtidigt förbjuder oss att identifiera det nya konstverket med dess folkmusikaliska förebild.

Iakttar vi denna enkla distinktion så kan den besvärliga uppgiften att definiera vad "folkfolk" egentligen är t. v. lämnas därhän. Ty resonerar vi helt objektivt så skulle vi kanske komma fram till att endast den utslätade, konstlösa schlagern är verkligt folklig inom den moderna västerländska civilisationen. Och då har ju termen strängt taget blivit helt ointressant och meningslös.

OKTAV

Spelmansmusiken lever — men är den längre en folkfolk och vågar man tro att den är oanfrätt nog för att föra vidare "en nedärvd tradition"?